

Štefan Krčméry a slovenská história

Daniela Kodajová

KODAJOVÁ, D.: Štefan Krčméry and Slovak history

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 72, 2025, no. 6, pp. 599-612

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2025.72.6.5>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8248-4819>

Open Access: Licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0)

Key words: Štefan Krčméry, history, Slovak literature, Matica slovenská, history department, monument protection, creation of archive and museum collections

Štefan Krčméry (1892–1955) was an exceptionally complex creative personality. In addition to his literary work and editorial activities, he was involved in Matica slovenská and other associations. He organised literary and artistic life in Martin, often with a nationwide reach, ranging from theatre and music to the development of museums and the search for archival documents. He wrote a handbook on organising historical, archaeological, ethnographic and archival research for non-specialists, as he anticipated that the new political conditions following the establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 would increase public interest in researching and learning about history. When writing medallions about Slovak writers and when drafting the history of Slovak literature, he took into account literary situation in historical time and space. In the political sphere, he was unsuccessful with his proposals for administrative reform and the election of the new capital city for Slovakia. He devoted his primary interest to literature and literary history, but his writing style, factuality, tendency to link the creation of specific literary works with historical events, and efforts to capture the atmosphere of the time made his works and reflections interesting to historians as well.

Kľúčové slová: Štefan Krčméry, dejiny, slovenská literatúra, Matica slovenská, historický odbor, ochrana pamiatok, tvorba archívnych a múzejných zbierok

Historiografia reflektuje Štefana Krčméryho (1892 – 1955) ako osobnosť slovenského literárneho a kultúrneho života, funkcionára Matice slovenskej, politického aktivistu, signatára Deklarácie slovenského národa¹ a v neposlednom rade i ako agilného rečníka a autora nespočetných textov o osobnostiach, udalostiach a súvislostiach slovenských dejín. Š. Krčméry prispel k rozvoju biografistiky a memoáristiky, zostavil viacero prehľadných prác o vývine slovenskej literatúry s rozsiahlymi pasážami o dobovom kontexte a takisto príručku o budovaní pamäťových inštitúcií a múzejných a archívnych fondov. Zatiaľ čo v literárnej histórii je spájaný s pozíciou medzigeneračného tvorca na „prelome epoch“ (Tomčík 1961: 13) a vystupuje ako reprezentant kontinuity medzi kultúrnou a literárnou situáciou pred prvou svetovou vojnou a v prvom desaťročí po nej (Hučková 2020: 116), pre historikov sú pozoruhodné najmä jeho stratégie, ako v kontexte aktuálnych úloh a cieľov pristupoval k odkazu minulosti a čo a ako z neho aktualizoval.

Nová doba – nové možnosti pre publicistu a redaktora

V politicky búrlivých mesiacoch zániku Rakúsko-Uhorska a vzniku Československej republiky v roku 1918 bol Š. Krčméry 26-ročným mladým mužom. V roku 1915 ukončil štúdiá evanjelickej teológie, pôsobil ako kaplán v Krajnom (1916) a ako seniorálny kaplán v nemeckom evanjelickom zbore v Bratislave (1917 – 1918). Politický prevrat mu umožnil realizovať prevrat aj v osobnom živote – urobil závažné rozhodnutie opustiť farársku dráhu. Takýto krok je zvyčajne spojený s bolestným prežívaním, v jeho prípade o to viac, že pochádzal z rodiny, kde v otcovej i matkinej línii bolo niekoľko generácií evanjelických kňazov. Prežívanie vnútorného zápasu opísal v liste Albertovi Pražákovi: „Prešiel som cez ťažké náboženské krízy vyvolané nezrovnalosťou mojej povahy, myšlienkového sveta a povolania. Ale vybrádl som“ (Krčméry 1982: 595). „Oslobodený“ od záväzkov duchovnej dráhy sa s entuziazmom zapojil do spolkového, literárneho a kultúrneho diania² a v krátkom slede nasledujúcich rokov sa rýchlo zaradil medzi najaktívnejšie osobnosti kultúrneho života. V roku 1918 sa stal redaktorom *Národných novín*, kde pôsobili i Ján Hrušovský, Ivan Thurzo a Andrej Mihal, Krčméryho švagor. Vtedajšiu atmosféru v redakcii zaznamenal vo svojich spomienkach J. Hrušovský:

„To vám bol zlatý život za šéfovania Štefka Krčméryho. Takého principála azda ešte nebolo [...] Mali ste poznať Štefka Krčméryho, našu pýchu, v tých rokoch. S jasnými modrosivými očami a so žiarivým úsmevom kráčať naším rozjareným slovenským svetom, šíriac všade čaro svojej pôvabnej osobnosti. Jeho duša bola plná jasavej harmónie a šťastný bol ten, kto prišiel s ním do bližšieho styku a mal príležitosť vrhnúť pohľad do jeho čistej duše. S ním ako keby bol ožil duch antického sveta s jeho blankytnými hĺbkami i výšinami a čoho sa dotkla jeho

1 K slávnostnému charakteru zasadnutia, na ktorom bola deklarácia 30. októbra 1918 v Turčianskom Sv. Martine prijatá, prispel Š. Krčméry aj básnickou deklamáciou (Neckár 1931: 249).

2 Situáciu po vzniku Československej republiky sám označil za „veľké kultúrne vzplanutie“ (Krčméry 1926: 9). Nové štátoprávne usporiadanie znamenalo nové podmienky pre slobodný rozvoj slovenského jazyka, školstva, kultúrnych inštitúcií, redakcií aj spolkov.

ruka, radostne rástlo a sa vzťahovalo. Nebyť Štefka Krčméryho, neviem veru, ako by sa bolo darilo oživotvorenej Matici slovenskej v jej ťažkých začiatkoch“ (Hrušovský 2010: 244-245).³

V roku 1922 prevzal Š. Krčméry vedenie obnovených *Slovenských pohľadov*. Jeho ambíciou bolo nadviazať na niekdajšiu reputáciu časopisu ako mienkotvornej kultúrno-literárnej revue. Rozšíril recenznú rubriku a v pozícii dopisovateľov a kritikov literárnych a vedeckých diel, divadelných predstavení, hudobných premiér, výstav a iných kultúrnych aktivít a výstupov pritiahol osobnosti so všeobecným rozhľadom – rovnako ľudí, ktorí boli v umeleckom prostredí už etablovaní, ako i tých, ktorí ako umelci či kritici iba začínali. Okrem recenzií o aktuálnom umeleckom živote ponúkal aj širšie prehľadové state o jednotlivých oblastiach umenia na Slovensku (divadelníctve, výtvarnom umení, literárnej tvorbe, osvetovej práci, spolkoch a podobne). V tom čase s redakciou spolupracovali, okrem radu iných, napríklad historik Daniel Rapant, spisovateľ Jozef Cíger Hronský, divadelník, režisér a riaditeľ činohry Slovenského národného divadla Ján Borodáč, ktorému sa pripisuje zásluha na poslovenčení divadelného repertoáru (Zelenková – Himič 2023: 129), aj mladý muzikológ Ivan Ballo, ktorý sa pokúšal pritiahnuť na slovenské koncertné pódia interpretov, skladateľov a dirigentov európskeho formátu (Laslaviková 2024: 234-235). Kým niektorí začínajúci umelci, napríklad J. Borodáč, považovali teoreticky založeného Š. Krčméryho za všestrannú autoritu a intelektuálneho arbitra (Čavojský 1980: 564), pre iných, napríklad davistov, bol neprijateľný pre svoj tradicionalizmus a konzervativizmus (Habaj 2017: 282).

Š. Krčméry chápal kultúru v jej mnohohrstenatosti: navrhoval organizovať súťaže v prednese autorských diel, umelecké salóny, stretnutia divadelných súborov, uverejňoval informácie o vypísaných súbehoch na slovenskú operu a usiloval sa vytvoriť priestor pre polemické debaty o umení. Jeho pozícia však bola komplikovaná. Hoci bol vekom mladý, názormi reprezentoval skôr „starú gardu národovcov“ v zmysle zástancu tradičných umeleckých a estetických hodnôt (Jaksicsová 2022: 333). Vykonával redakčnú prácu, korigoval a apretoval, viedol bohatú korešpondenciu⁴ a popritom sám aktívne písal, v niektorých číslach časopisu bol autorom aj viacerých textov a v prípade, ak autori nedodali sľúbené príspevky, nahrádzal ich svojimi článkami. Na jednej strane to svedčí o jeho erudícii a pracovitosti, na druhej strane týmto spôsobom získal väčšiu platformu na ovplyvňovanie verejnej mienky v duchu svojho ideového a estetického presvedčenia.

Okrem aktívnej redakčnej práce autorsky prispieval do reprezentatívnych publikácií o jednotlivých odvetviach umenia na Slovensku, ktoré sa niekoľko rokov dopredu pripravovali k výročiam založenia Československej republiky, napríklad o slovenskom divadelníctve či osvetovej práci (Krčméry 1925).

3 Prvé vydanie Hrušovského spomienkovej knihy vyšlo v roku 1947, v čase, keď už Š. Krčméry žil v liečebnom zariadení.

4 Literárnu a redaktorskú aktivitu a súkromné kontakty Š. Krčméryho dokumentujú stovky listov a materiálov uložené v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice (Maťovčík 2002: 159). Podstatnou časťou jeho činnosti – okrem vlastnej literárnej tvorby a redaktorskej práce – bolo práve písanie listov.

Ďalšou oblasťou Krčméryho pôsobenia bola Matica slovenská. Aktivity okolo jej obnovenia do značnej miery inicioval, zariaďoval a korešpondenčne vybavoval práve on. Od januára 1919 bol členom prípravného „komité“, ktorý pracoval na procese „znovuoživotvorenia“ Matice, ako sa obnovenie spolku nazývalo v dobovej tlači. Na prvé valné zhromaždenie, ktoré sa konalo 5. augusta 1919, prišlo ešte posledných 33 žijúcich členov pôvodnej Matice. Ako Š. Krčméry uvádza v prehľadovej publikácii *Päť rokov Matice Slovenskej. 1919 – 1923*, do matičnej budovy vstupovali pod nápisom „Vzkriesená vítam vzkriesený národ“ (Krčméry 1924: 12). Na tomto zasadnutí bol Š. Krčméry zvolený za tajomníka Matice slovenskej a tento post zastával až do roku 1932. Na jeho plecía padla obnova agendy, koncipovanie nových stanov i vyhľadávanie pôvodného matičného majetku, zbierok a knižnice. Z funkcionárov Matice bol vo výbore najmladší. Zkrátka sa stal aj tajomníkom Literárneho odboru Matice slovenskej a členom jej Umeleckého odboru. Jeho matičné správy prezrádzajú, že s touto inštitúciou ho spájala nielen čínorodá práca,⁵ ale i výrazný resentment na pôvodnú Maticu zo šesťdesiatych rokov 19. storočia. Táto sa prezentovala ako prvá celoslovenská a všeobecne národom podporovaná inštitúcia,⁶ čo však nezodpovedalo skutočnému stavu: Matica žila väčšmi v spomienkach národoveckej komunity, kde mal jej obraz značne idealizované črty.⁷ Oživotvorená Matica mala však za päť rokov činnosti (1919 – 1923) iba 8 430 členov,⁸ hoci pôsobila v podmienkach, keď jej ani vládne, ani regionálne úrady nestavali do cesty žiadne prekážky. Naopak, žičili jej, mohla zakladať miestne odbory a na činnosť čerpala, povedané dnešným termínom, štátnu dotáciu.

Podľa paragrafu 3 matičných stanov bolo hlavným cieľom spolku „zjednotiť všetkých milovníkov národa a života slovenského, aby spoločnými silami pracovali na pozdvihnutí slovenskej vzdelanosti a tým i na hmotnom dobrobyte slovenského národa. Matica chce byť srdcom národa“ (Krčméry 1924: 4).

5 Matičné aktivity Š. Krčméryho zhrnul Rudo Brtáň: „Dušou matičnej práce a podnecovateľom bol v prvej etape tajomník Štefan Krčméry, znamenitý redaktor Slovenských pohľadov, divadelných a detských časopisov, knižných sérií, skvelý iniciátor divadelných pretekov, národopisných slávností aj umeleckých výstav (Bohúň). Jeho zásluhou vydávala Matica slovenská aj časopis LUK a Naša cesta a sám zasahoval s baľkom Škultétyom do vývinu pravopisu a očistného jazykového úzu“ (Brtáň 1964: 116).

6 Pozitívny vzťah k Matici mal Š. Krčméry z rodinného prostredia. Jeho starý otec z otcovej strany, August Horislav Krčméry, bol zakladajúcim členom Matice slovenskej a otec jeho matky, Juraj Petian, patrili k jej najštedrejším mecénom.

7 V podmienkach Uhorska, keď Matica nemohla zakladať miestne odbory, nemohol mať spolok celonárodný charakter. Zo strany štátnych úradov bola považovaná za neželaný spolok, ktorý svojimi aktivitami predstavoval potenciálneho narušiteľa úradmi presadzovanej doktríny „jeden štát – jeden jazyk – jeden národ“. Navyše, model slovenských matíc, ktoré v tridsiatych a štyridsiatych rokoch 19. storočia preberali v úzkom prepojení s národnými hnutiami napríklad v českom, moravskom, lužickosrbskom či srbskom prostredí funkcie literárneho spolku, organizátora národných podujatí, vydavateľstva, múzea či archívu, bol prekonaný už v čase vzniku Matice slovenskej v roku 1863 a nahrádzaný špecializovanými inštitúciami. Pôvodná Matica mala limitované možnosti práce i dobu trvania, do zatvorenia úradným nariadením a zhabaním majetku v roku 1875.

8 V roku 1919 členské poplatky Matice slovenskej uhradilo 1 275 osôb, čím sa stali matičiarmi. Do roku 1923 to bolo 8 439 osôb. Záujem o členstvo rástol oveľa pomalšie, než predpokladal matičný výbor (Krčméry 1924: 33).

Odkaz na dejiny vložil Š. Krčméry do odstavca o zmarení matičných aktivít v roku 1875. V kontraste k nemu vyjadril presvedčenie, že aj v aktuálnom čase je Matica potrebná inštitúcia, v nových podmienkach po roku 1919 nebude jej existencia narušovaná a v spoločnosti bude môcť vykonávať ozdravnú úlohu. „Pamätajte na to, že naše národné telo je značne ochrnuté. Po minulosti, z akej sme vyšli div, že sa duša v ňom zachovala“ (Krčméry 1924: 4). Vďaka novému pokoleniu sa „poškodené telo z kroka na krok zotavuje, vďaka čomu nastane zdravý rozvoj vzdelanosti a vzdelanostný život“ (Krčméry 1924: 5). Organizačnú štruktúru mali tvoriť vedecké a miestne odbory. Vedecké odbory mali podľa stanov za úlohu zbierať a spracovávať materiál o minulosti (historický odbor), duševných plodoch národa (literárno-historický odbor), vlastnostiach národa (národopisný odbor), jazyku národa (jazykovedný odbor, pôvodne nazvaný ako jazykozpytný odbor) a umení národa (umelecký odbor). Miestne odbory mali združovať členov v jednotlivých krajoch a mali sa stať „riečišťom, ktorým bude pretekať vzdelanostný prúd do tela národa“ (Krčméry 1924: 4). Akým spôsobom by malo toto prúdenie poznatkov reálne fungovať, stanov neuvádzajú.

Inštrukcie pre historický výskum a dokumentáciu

Okrem funkcie matičného tajomníka bol Š. Krčméry aktívny i v historickom odbore, hoci bez pridelenej funkcie. Odbor mal podľa stanov veľké úlohy: „Žiada sa predovšetkým popísať historické pamiatky, ktoré sa na Slovensku nachádzajú, preskúmať materiál složený v rôznych úradných i súkromných archívoch“ (Krčméry 1924: 36-37). Tieto aktivity podľa stanov nemali vykonávať len odborníci, ale aj množstvo neškolených dobrovoľníkov, ktorých zaujímajú archeologické náleziská, starobylé stavby a nápisy či staré listiny (obecné, cirkevné, cechové i rodinné). Tento bod doplnil Š. Krčméry stručným návodom pre neprofesionálnych záujemcov o prácu archeologického a historického charakteru, ako treba postupovať, aby nebol porušený zákon, aby bola zachovaná ochrana písomných a hmotných pamiatok a aby sa pri ich registrácii postupovalo jednotne. Zdôraznil motivačný charakter skúmania histórie. Odporúčal písať historické monografie o obciach a krajoch a venovať pozornosť miestnym osobnostiam, pretože „monografie sú vzácne nielen pre vedu, ale i pre miestne obyvateľstvo, v ktorom sa skrze ne budí láska k obci a verejným veciam“ (Krčméry 1924: 43). Odporúčal skúmať, kedy boli obec či mesto založené, aké udalosti prežili ich obyvatelia v tureckých a náboženských bojoch v 18. storočí a v revolúcii 1848/1849, aký bol maďarský nápor a slovenský odpor či ktorí národovci zasiahli do života regiónu. Navrhované témy síce naznačujú nadväznosť na staršie historické práce, nové príspevky však mali rozšíriť vedomosti o krajine a jej histórii. Mali by posilňovať národnú hrdosť a záujem podieľať sa na verejnom živote. Starším aktivistom národného hnutia Š. Krčméry odporúčal, aby spisali svoje skúsenosti z práce medzi slovenským ľudom.

Za prvoradý cieľ historického výskumu označil Š. Krčméry vyhľadávanie a ochranu písomných pamiatok, dokumentov, nápisov, starých zápisníc a cirkevných, cechových a rodinných listín, pretože tieto pramene histórie predstavujú dobové zaznamenávanie v jednotlivých storočiach. Upozornil, že na území Slovenska sa iste nachádzajú archívy, o ktorých sa nevie, a takisto že vzácne materiály sa často ničia: „Povedomý člen Matice slovenskej musí im byť

Príspevky k reforme štátnej správy

Hneď po prevrate sa Š. Krčméry angažoval v otázke reformy správy a vytvorenia troch centier. Podľa neho by mal byť Turčiansky Sv. Martin vyhlásený za kultúrne centrum Slovenska, Skalica, kde vtedy sídlila Šrobárova vláda, za administratívne centrum a Brno, ležiace takmer v centre Československa, za hlavné mesto. S Bratislavou, ktorá bola považovaná za nemecké mesto, nepočítal. Takýto návrh nebol reálny ani realizovateľný. Keďže so vznikom Československa stúpila mnohonásobne sila slovenskej politiky, k vyriešeniu otázky národného centra došlo pomerne rýchlo, ale aj prekvapujúco v prospech Bratislavy, pričom išlo viac o rozhodnutie zohľadňujúce mocenské a strategické momenty než kultúrne, geografické a etické hľadiská (Škvarna 2008: 308).

V dvadsiatych rokoch sa Š. Krčméry zaujímal o problematiku územnej reorganizácie. Navrhoval, aby sa na Slovensku ako krajine, ktorá je prirodzene (prírodou – dolinami, riekami a horami) členená na množstvo historicky vyvinutých odlišných regiónov, posilnila ich samospráva; v podstate išlo o platformu historických stolíc (Krajčír 2019 [online]). Ani tento projekt sa nerealizoval.

Do tretice sa ako tajomník Matice slovenskej zasadzoval za to, aby Turčiansky Sv. Martin zostal a upevnil svoju pozíciu národno-politického a kultúrno-spoločenského centra Slovenska ako centrum vzdelanosti, v ktorom sa vybuduje sieť vysokých škôl, múzeí, divadiel, kníhtlačiarň, redakcií a dokonca i výstavný areál. V súlade s týmto svojím presvedčením poskytoval v *Slovenských pohľadoch* publikačný priestor Fedorovi Ruppeldtovi, ktorý sa témou koncentrácie Slovenska zaoberal dlhodobo.¹⁰ Na praktickej rovine Krčméryho aktívne vystupovanie v prospech tohto cieľa dokladajú jeho početné členstvá v rôznych stavebných komisiách pri výstavbe nových budov v Martine.

Slávnostné príhovory

V zmenenej politickej situácii kultúrni dejatelia organizovali a doslova obiehali slávnosti spojené s odhaľovaním pamätných tabúl na rodných domoch národovcov, spisovateľov a iných významných osobností, ktoré si národné hnutie privlastňovalo ako svojich reprezentantov. V zrýchlenom tempe sa organizovali nielen slávnosti, ale vydávali sa tiež diela a na verejných miestach sa budovali pamätníky a inštalovali sa sochy národných dejateľov ako aktivity typické pre obsadenie verejného priestoru v európskych nacionalizmoch 19. storočia. Slováci však v tomto období takú možnosť nemali, mohli robiť iba finančné zbierky na náhrobky na cintorínoch, prípadne vydávať literárne spisy, ktoré sa označovali za literárne pomníky. Preto po prevrate akoby dobiehali zameškané.

9 Z úsilia pátrať po pamiatkach a obnoviť matičné zbierky vznikla za dvanásť rokov Krčméryho práce v Matici nesmierne bohatá korešpondencia, ktorú viedol s inštitúciami i jednotlivcami. Dnes je časť z nej uložená v Archíve Matice slovenskej v Martine. Obsahuje 9 310 jednotiek s 2 460 jednotlivcami a 1 212 inštitúciami.

10 F. Ruppeldt argumentoval v prospech Martina ako hlavného mesta Slovenska od dvadsiatych až do štyridsiatych rokov 20. storočia (Thurzo 2000; Škvarna 2008: 309). K príspevkom F. Ruppeldta pridával Š. Krčméry vlastné komentáre, napríklad aj v podobe rešerše dobovej tlače na danú tému (Krčméry 1927).

Zásluhou Matice slovenskej, jej historického odboru a miestnych odborov bolo za prvých päť rokov existencie medzivojnovnej Československej republiky odhalených sedemnást pomníkov a pamätných tabúl na rodných domoch a budovách škôl a náhrobných pamätníkov.¹¹ Na väčšine sprievodných podujatí spojených so slávnosťami ich odhaľovania mal slávnostný príhovor za Maticu práve Š. Krčméry. Ďalšie pomníky a pamätné tabule sa pripravovali k desiatemu výročiu vzniku Československa na rok 1928. V tomto type verejných podujatí bol Š. Krčméry mimoriadne aktívny. Vynikal ako plodný autor slávnostných príhovorov, pričom do príležitostných textov dokázal zahrnúť základné údaje z histórie a vývinu literatúry. Tieto texty sú zaujímavé i pre bádateľa 19. a 20. storočia, a to pre autorovu schopnosť vykresliť dobovú atmosféru bez zaťažovania textov faktografiou. Krčméryho originálny autorský rukopis spočíva v tom, že zo života oslavovanej osobnosti alebo v pasážach o historických udalostiach dokázal „vytiahnuť“ zlomovú udalosť, okolnosti a kontext. Preto sú jeho texty pre historika relevantným doplnkom k archívnym prameňom, hoci z odborného, historického hľadiska často nenapĺňajú znaky vedeckého štýlu.

Záujem o históriu

K odborným prácam Š. Krčméryho, v ktorých tvoria dejiny základnú líniu príbehu alebo reflektujú dejiny na pozadí osudov postáv, zaraďujem okrem už spomínanej publikácie *Päť rokov Matice Slovenskej. 1919 – 1923* (1923) ďalšie tri tituly: *Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti* (1920), *Ludia a knihy* (1928) a *Sto päťdesiat rokov slovenskej literatúry* (1943). Základnú líniu Krčméryho uvažovania o dejinách, kultúre, duchu národa a hodnotách, ktoré národ vytvára a uchováva v knihách, však názorne dokumentuje už jeho prednáška z roku 1917 k stému výročiu narodenia Andreja Radlinského (1817 – 1879). Predniesol ju v úzkom kruhu poslucháčov v Bratislave. Zdôrazňoval v nej činnosť pripomínaného katolíckeho kňaza a redaktora aj katolíckych vzdelancov vo všeobecnosti. Vysoko ocenil Radlinského praktické pôsobenie: „učil knižkami slovenskému spisovnému jazyku, viedol zaň borbu, v kritických časoch redigoval a vydával časopisy, kníh navdával za celú bibliotéku a vykonal založenie veľkého literárneho a vydavateľského spolku, čiže Spolku Sv. Vojtecha. Vôbec na vybudovaní nášho duchovného imania Andrej Radlinský má znamenitý podiel.“¹² Všetky vymenované aktivity vnímal Š. Krčméry ako zásadné pre vytváranie podmienok rozvoja národnej kultúry.

11 Podľa súpisu Pomníky a pamätné taby postavené a odhalené Maticou slovenskou v publikácii *Päť rokov Matice Slovenskej. 1919 – 1923* išlo o tieto pomníky: Ďurkovi Langsfeldovi v Kremnici, na mieste popravy, pomník Natana Petjana na hrobe na Turom Poli, pomníky na hroby Pavla Mudroňa a Andreja Halašu v Turčianskom Sv. Martine (odhalené v roku 1923 za prítomnosti prezidenta republiky Tomáša Garrigua Masaryka). Pamätné tabule boli odhalené na rodných domoch Štefana Moyzesa vo Veselom, Andreja Sládkoviča v Krupine, Janka Matúšku v Dolnom Kubíne, Jána Palárika v Rakovej, Jakuba Grajchmana v Hybiach, Pavla Jozefa Šafárika v Kobeliarove, Štefana Marka Daxnera v Tisovci, Augusta Horislava Škultétyho vo Veľkom Krtiši, Pavla Mudroňa v Čabradskom Vrbovku, Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši. Bola tiež odhalená tabuľa na dome, v ktorom zomrel Jonáš Záborský v Župčanoch. Ďalšie pamätné tabule boli umiestnené na budovách škôl, ktoré navštevoval v Banskej Štiavnici A. Sládkovič a v Prešove Pavol Országh Hviezdoslav (Krčméry 1924: 78–79).

12 Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Štefan Krčméry, Andrej Radlinský 1817 – 191, signatúra 27 D 14.

606 **Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti (1920)**

Práca *Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti* vyšla v roku 1920 v spoločnom vydaní s textom Jozefa Škultétyho *125 rokov zo slovenského života 1790 – 1914. Odpoveď na knihu dr. Milana Hodžu „Československý rozkol“*. Hoci sa tieto texty ocitli v jednej publikácii, Krčméryho prehľad vznikol skôr, za vojny, počas existencie Rakúsko-Uhorska, preto ani nereflektuje Hodžove názory, ktoré konfrontačne rozvírili dobový politický diskurz (knihá *Československý rozkol* vyšla v Turčianskom Sv. Martine v roku 1920).

Text zostavil zo svojich poznámok, podkladov a konceptov prednášok, ktoré pôvodne odzneli počas vojny v rokoch 1917 a 1918 v súkromí, v úzkom kruhu priateľov v Bratislave.¹³ Text je kompilát, čo stačilo pre študijné účely alebo seba-vzdelávanie. Od ich koncipovania po vydanie prešlo takmer päť rokov, bol to teda starší text, ktorý Š. Krčméry aktualizoval odkazom na vznik samostatného štátu, Československej republiky. Túto udalosť opísal nasledovne: „Národ náš prešiel do veku, za akým tisíc rokov túžil nepovedome a sto rokov povedome. Prešiel do veku slobody. Ale ani v tomto veku slobody nepadnú do lona všetky vymoženosti doby. Treba si ich osvojiť, pracovať na nich“ (Krčméry 1920: 5). Úvod bol aktualizovaný, zvyšný text zostal pôvodný. Vykazuje pre staršiu spisbu tradičné mýtotvorné prvky písania o dejinách Slovákov – odseky sú prepojené apologetickou rétorikou v národnoobranom duchu a s perspektívou budúcnosti, v ktorej budú lepšie podmienky na rozvoj vzdelanosti. Časté sú odkazy na kresťanstvo, pretože v čase koncipovania textu bol Š. Krčméry ovplyvnený jazykom teologickej spisby. V úvode uviedol, že text vydáva na naliehanie najmä z učiteľských kruhov: keďže učitelia sa museli po prevrate vyrovnať s problémom nedostatku učebníc (staré učebnice boli nevhodné a nové ešte neboli napísané), potreba prehľadnej a populárne (čiže nevedecky) napísanej knižky bola naliehavá (Krčméry 1920: 3). Sám autor konštatoval, že teraz (teda v roku 1920) by knihu už inak osnoval aj realizoval.

Termín vzdelanosť priradil spisovateľom a ich čitateľom, respektíve vlastníkom vydaných kníh. Podľa neho sa vzdelanosť dosahuje prostredníctvom vydanej spisby. Upozorňuje však, že „vzdelaní Slováci nie sú všetci slovensky vzdelaní! Odchovaní maďarskou školou, sytení svetovou spisbou v svojej vzdelanosti, nemáme často ani jediného slovenského živlu“ (Krčméry 1920: 5). Za generáciu, ktorá má splniť poslanie priniesť slovenskú vzdelanosť, považuje svoju generáciu. „Živá slovenská vzdelanosť môže len zo slovenskej minulosti vyrásť. Minulosť naša je uložená v našich knihách [...] a táto knižočka chce byť úvodom pre všetkých tých, ktorí sa o vzdelanosť a literatúru slovenskú zaujímať počinajú“ (Krčméry 1920: 6).

Časovú os dejín rozdelil na šesť úsekov, od veku pohanského a ranokresťanského po najnovšiu dobu, ktorú datoval od roku 1880. Dejiny vysvetľuje ako sled vedomých (reálnych) a povedomých (myšlienkových) aktivít, pričom „povedomým“ aktivitám, ktoré často existujú iba v rovine úvah, a nie reálnych udalostí a skutkov, prikladá rovnocennú váhu ako skutočným udalostiam. Podľa neho

13 V čase, keď bol Š. Krčméry mladým kaplánom v nemeckom evanjelickom zbore v Bratislave, organizoval súkromné prednášky pre študentov a ženskú mládež. Nazval ich literárnymi večierkami. Ich súčasťou bol i celoročný kurz slovenského pravopisu. Zúčastňovalo sa ich približne tridsať ľudí. O priebehu prednášok, celoročnom kurze slovenského pravopisu a účastníkoch kurzov Krčméry 1931: 63-73.

v nepravých podmienkach na rozvoj treba rešpektovať aj samotnú vôľu, nadšenie či odvahu uvažovať určitým smerom.

Národný príbeh postavil na obraze tisícročného spánku a náhlom prebudení národa prostredníctvom spisby a vydávania kníh. Po „nemých storočiach“, čiže bez písma a písanej literatúry, sa národ prebudil a vzdeláva sa z kníh, ktoré sú produktom každého obdobia dejín ľudstva. V kapitole venovanej vedeckej spisbe pripisuje histórii a literárnej histórii jednoznačný a prvoradý význam pre Slovákov – pestovali sa preto, lebo sa týkajú minulosti a prítomnosti slovenského národa.

Ludia a knihy (1928)

Súbor dvadsiatich štyroch príležitostných textov, rečí, prednášok a nekrológov *Ludia a knihy* venoval Š. Krčméry osemnástim významným osobnostiam slovenskej literatúry a národného hnutia.¹⁴ Ako napísal v úvode, ide o „snôšku článkov revuálnych, novinárskych, i rečí, živým slovom prednesených. Predstavujú však jedno: slovenský život“ (Krčméry 1928: 5). Práve takto – Život slovenský – znel pôvodný názov knihy, až v poslednej korektúre pred tlačou sa do centrálnej názvovej pozície dostal pôvodný podtitul *Ludia a knihy* (Kusý 1973: 569). Tvorila ju medailóny a beletrizované biografie s dôrazom na väzby vybraných osobností k prírode a spoločnosti, najmä ku školám, v ktorých portrétovaní získali vzdelanie, a k prírodnému prostrediu, v ktorom vyrastali a ktoré ich formovalo.

Za viac ako šesť rokov redaktorskej práce si Š. Krčméry osvojil písanie typické pre štýl predstaviteľa štátotvorného národa. Upustil od apologetiky aj od chvály „nepovedomých“ skutkov. Do každého textu vložil citát z diela danej osobnosti, ktorý považoval za jej nosný odkaz. Pri citátoch uvádzal zdroje, čo predstavuje posun v jeho spôsobe písania. Neuplatňoval len autorskú licenciu, ale držal sa faktov, známe výroky datoval, komentoval a kontextualizoval. Vo všetkých príspevkoch pripomínal význam literatúry pre národ, jeho povznesenie a osvetu.

Téma územia Slovenska nebola novou, mala len iný obsah. Za čias Uhorska sa k nej pristupovalo veľmi opatrne, aby úrady autorovi nemohli vytknúť úmysel rozvracať celistvosť krajiny. Krajina a územie sa pomenovávali buď vzletne, básnicky (Od Tatier k Dunaju, medzi Hronom a Váhom, doliny v Karpatskom objatí), alebo úradne (ako hornouhorské stolice). Územie obývané národom, stáročia kultivované prácou jeho obyvateľstva, formované mocnou prírodou, bolo predmetom ospevovania básnikov už v minulosti a bolo Krčmérymu inšpiráciou. Nacionalizovaná príroda v dielach romantikov sa neopisovala neutrálnou slovnou zásobou, ale výrazne emočnými výrazmi. Pri jednotlivých osobnostiach opakovane pripomínal prírodu ich rodného kraja. Zodpovedalo to jeho konceptu chápania človeka v priestore a čase. V stati *Paběrky zo selaniek Jána Hollého* napríklad napísal: „S prírodou žijúci národ rastie ako kvet, spieva ako vták, padá ako vyvalený dub. Jeho život organicky srastený je so životom flóry a fauny a ako zdravá a nádherná je ona, zdravý a nádherný je i on. Od prírody odtrhnutý, unýje“ (Krčméry 1928: 18).

14 Do zväzku *Ludia a knihy* zaradil Š. Krčméry texty o živote a diele nasledujúcich osobností: Anton Bernolák, Juraj Fándly, Ján Hollý, Gašpar Fejérpataky Behopotocký, Ľudovít Štúr, A. Sládkovič, J. Kráľ, Š. M. Daxner, J. Záborský, P. Országh Hviezdoslav, Andrej Kmeť, J. Škultéty, Anna Mudroňová, Michal Bodický, Elena Maróthy Šoltéssová, Jozef Kačka, Ivan Krasko a Ladislav Nádaši-Jégé.

Staronovou témou slovenskej literatúry bola téma obetí, ktoré prinášali národovci na pomyselný oltár národa. V texte *Ludovít Štúr (Pred domom Štúrovým v Modre)*, ktorý vznikol pri príležitosti prvých celonárodných osláv L. Štúra v roku 1924 v Modre, Š. Krčméry opísal Štúrov život, jeho vplyv na študentov, prešporských lyceistov, ako rástla takzvaná Štúrova družina, ako L. Štúr jej členom prízvukoval, že práca pre národ si žiada obeť. Parafrázoval Štúrov text publikovaný v roku 1846: „Nič veľkého, nič pekného, nič šlachetného sa nevyviedlo bez obetí, len slabých sa obetiam naučiť nemôže, ale duša vznešená horí po nich, lebo práve v obetiach svoju silu, svoje panstvo ukazuje duch“ (Krčméry 1928: 61). V spojitosti s kodifikáciou spisovného jazyka upozornil na dobové spochybňovanie samostatnosti slovenčiny. Mohlo sa zdať, že Slováci sa jej prijatím ochudobnia v porovnaní s ideou Slovanstva, ale slovenčina „bola a je obohatením“ (Krčméry 1928: 68). V čase, keď sa v spoločnosti viedli polemiky o postavení slovenčiny v Československu, to bola zároveň jeho odpoveď na aktuálnu situáciu, ktorá prerástla z lingvistickej oblasti do politiky.

Velebenie tradície patrilo k výbave spisovateľov romantikov. Sám Krčméry sa vyrovnával s tým, čo počul v rámci rodinného spomínania, čo sa učil v škole, čo sa tradovalo, respektíve fixovalo v podobe národného príbehu. K tradovaným témam patrili aj príbehy o slovenských národovcoch a národných hrdinoch. Takmer v každom príspevku však odhaľuje nesúlady faktov a tradície. Dokonca i v príbehoch o najznámejších osobnostiach národného hnutia upozorňuje na deravé miesta a deformovanú pamäť. Napríklad v texte o J. Kráľovi zachytil pamäťovú medzeru (Hučková 2023) v podobe spontánneho povzdychu: „Ako by nás stoločia delili od 19. storočia“ (Krčméry 1928: 83). Ďalej pokračuje: „Hľadal sa rodný dom v Liptovskom Mikuláši, hľadal sa hrob, hľadala sa podoba, mnoho sa pátralo, skromné sú výsledky“ (Krčméry 1928: 83). Príbeh J. Kráľa poukazuje na skutočnosť, že dejiny a historická pamäť nemusia byť totožné, no prázdne či vyblednuté miesta by sa nemali nahrádzať upravenou verziou príbehu, ktorá je pre súčasníkov práve aktuálne vhodná. Pripomínanie hrdinov, národovcov, bojovníkov a spisovateľov je dôležité, avšak pamiatka každého z nich by mala byť vzácna, chránená a pripomínaná, aby „nevyhynuli z pamäte národa“, ako napísal v článku venovanom Š. M. Daxnerovi (Krčméry 1928: 92).

Za jeden z najlepších textov súboru *Ludia a knihy* považujem text o Michalovi Bodickom. Na jeho fare v Krajnom mladý Š. Krčméry kaplánoval čerstvo po ordinovaní za evanjelického kňaza. Je to autobiografická výpoveď, spomienka, a zároveň úvaha o sile ducha. „Prišiel som so študentskou dušou značne rozpoltenou. Bože môj, koľko sa taký mladý študent namučí myšlienkou o Bohu a svete! Ako si dokrvaví večným pitvaním vlastné srdce, ako si porozráža hlavu, tlčúc o železné brány večného Tajomstva...“ Keď prišiel na faru, „stálo v nej všetko tak bezpečne a pevne, akoby od vekov na veky“ (Krčméry 1928: 177). Faraár Bodického vykreslil ako človeka zaujatého drobnými, vytrvalými aktivitami z okruhu národnej práce. Fara bola pre farníkov miestom poriadku, systému a národného ducha. O necelých desať rokov sa Š. Krčméry vrátil do Krajného a s prekvapením uvidel, že veci, ktoré sa mu zdali večné, zmizli. „Čo bolo viditeľné a dotknuteľné v tejto fare, ani nemohlo byť večným. Zdalo sa mi ním len mocou duše, ktorá tu vládla“ (Krčméry 1928: 184). Pôvodný súlad, poriadok, teda tvoril človek, farár Bodický, nie viditeľné veci, ktorých sa možno dotknúť.

Do výberu spomienkových textov na slovenské osobnosti sa dostali i dve ženy: spisovateľka a predsedníčka spolku Živena Elena Maróthy Šoltésová a aktivistka ženského hnutia Anna Mudroňová, s ktorou je spätý spolkový a kultúrny život v Martine.¹⁵ V jej príbehu sa podarilo Krčmérymu sprítomniť dobovú atmosféru augustových slávností, výšivkárskeho hnutia a celkovo mudroňovskej rodiny a jej významu pre národné hnutie pred rokom 1918. Podobný prístup – vytvoriť celostný obraz národného života cez osobné príbehy vybraných osobností – uplatnil Š. Krčméry o pár rokov neskôr aj v umeleckej tvorbe, v historických prózach cyklu *Zimná legenda*.¹⁶

Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry (1943)

V dvadsiatych rokoch 20. storočia viedol Š. Krčméry rozsiahlu matičnú agendu, písal správy, korešpondoval a písal kratšie príspevky do časopisov. V pohnutej dobe jeho texty reflektovali minulosť, dejiny a osobnosti. Akoby v snahe dobehnúť zameškaný čas a nevhodné podmienky skladal mozaiku osobností z predchádzajúcich čias, aby sa na ne nezabudlo. Vybral si prístup cez literárnu tvorbu. Spisba a knihy mu boli prvoradým kritériom rozvoja národa. Hodnotil ich kvantitatívne i kvalitatívne. Jeho texty mali neraz mobilizujúci účinok, pretože dokázal reflektovať požiadavky doby. Snažil sa doplniť chýbajúce, stratené a v pamäti blednúce osobnosti a ich literárne dielo, usiloval sa zaplniť prázdne miesta historickej pamäti.

V tridsiatych rokoch bol však už v inej situácii. Prihlásili sa prvé prejavy choroby a Š. Krčméry sa prestal rozptyľovať mnohorozmernou činnosťou a spolkovou prácou. Sústredil sa na autorskú tvorbu a štúdium literatúry. Vrcholom jeho tvorby je dvojdielne dielo *Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry*, publikované v roku 1943. Práca smelšie a dôslednejšie hodnotí historické udalosti, ktoré sa dotkli vývinu literatúry, nakoľko literatúra nie je v živote spoločnosti autonómna, ale vždy viac alebo menej reflektuje skutočnosť, dobu, pocity a emócie ľudí, priaznivo či negatívne. História prestala používať ako pozadie príbehov o vzniku literárnych diel a zmenil sa i jeho terminologický aparát – ubudli poetické obrazy a príbehovosť, pribudla faktografia.

Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry je ucelený text, nie súbor kratších či príležitostných materiálov, ktoré vznikali za rôznych okolností. Nie je to však rozbor diel, skôr ide o zaznamenávanie myšlienok a dejov, ktoré do literatúry zasahovali. Obsahuje úvahy o francúzskej revolúcii aj zrode a formovaní európskych nacionalizmov. Š. Krčméry tu preukázal znalosť politicky relevantných udalostí, vývoj myšlienkového kvasu dobovej Európy, v ktorom sa rodilo i nové Slovensko. Plynutie času uviedol na príklade krajiny a rytme tisícročí: „Hora bola kedysi, kde lúka bola včera a zelená oráčina dnes“ (Krčméry 1943: 109). Na margo histórie sa opakovane vyjadril, že „história je dianím nielen nepovedomých hnutí, ukrytých v prírode človeka, ale je aj dejom kultúrnym par excellence“ (Krč-

15 A. Mudroňová bola manželkou Pavla Mudroňa a slovenskou národníarkou. Podľa Krčméryho bola i strážkyňou domu, v ktorom sa žilo kultúrou a kde sídlili tri redakcie.

16 Cyklus próz *Zimná legenda* začal Š. Krčméry písať už v roku 1933 počas liečebného pobytu vo Švajčiarsku. Tieto beletrizované obrazy z národných dejín vyšli však až posmrtné v roku 1957 v rovnomennej publikácii *Zimná legenda* vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ (šéfredaktor vydavateľstva Ivan Kupec, zodpovedný redaktor edície Milan Kraus).

610 méry 1943: 109). Dejinám pripísal rytmus. Literárny vývin mapoval v piatich rozsiahlych kapitolách. Zatiaľ čo v prvotínach skôr dosadzoval informáciu o dobe do prehľadu literárnych diel, vo veľkej syntéze *Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry* je to naopak: rytmus doby, histórie formuje vývin literatúry. Postupne sa teda prepracoval k zasadeniu literárneho vývinu do dejinných súvislostí.

Záver

Š. Krčméry mal teologické vzdelanie, literárne ambície a história ho zaujímal. V mnohých svojich textoch využíval dejiny ako kulisu príbehov, ale zároveň možno v jeho prácach badať úsilie zasadiť vývin literatúry, literárne príbehy či portréty osobností a udalostí do historického kontextu. Metodologicky jeho historizujúce práce nezodpovedajú kategórii odbornej historickej spisby, no nedá sa mu uprieť celoživotný záujem o dejiny. Svedčí o tom jeho literárne spracovanie historických príbehov, dejiny národného hnutia, biografie národovcov a opisy historických udalostí. Využívanie faktografie, znalosť pomerov a schopnosť zachytiť atmosféru doby robia jeho literárnohistorické texty zaujímavými i pre historiografiu.

Štúdia je výstupom grantového projektu APVV-20-O333 *Prekračovanie hraníc. Fenomén mobility v dejinách Slovenska*. Zodpovedný riešiteľ: PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. Doba riešenia: 2020 – 2025.

Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Štefan Krčméry, Andrej Radlinský 1817 – 1917, signatúra 27 D 14.

Pramene

- KRČMÉRY, Štefan, 1920. *Prehľad dejín slovenskej literatúry a vzdelanosti*. Turčiansky Sv. Martin: Miloslav Schmidt.
- KRČMÉRY, Štefan, 1924. *Päť rokov Matice Slovenskej. 1919 – 1923*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- KRČMÉRY, Štefan, 1925. O slovenskom divadle. Z histórie slovenského ochotníckeho divadla. In *Slovenská čítanka*. Zostavil Jan Kabelík. Praha: Emil Šolc, s. 649–659.
- KRČMÉRY, Štefan, 1926. O možnostiach rozvoja slovenskej literatúry. *Slovenské pohľady*, roč. 42, č. 1, s. 92–96.
- KRČMÉRY, Štefan, 1927. Otázka koncentrácie Slovenska v dennej tlači. *Slovenské pohľady*, roč. 43, č. 3, s. 188–192.
- KRČMÉRY, Štefan, 1928. *Ľudia a knihy*. Praha: Leopold Mazáč.
- KRČMÉRY, Štefan, 1931. Slovenská rozpomienka na Bratislavu. In MEDVECKÝ, Karol Anton. *Slovenský prevrat. Sväzok IV*. Bratislava: Komenský, vydavateľská a literárna spoločnosť, s. 63–73.
- KRČMÉRY, Štefan, 1943. *Stopäťdesiat rokov slovenskej literatúry*. Martin: Matica slovenská.
- KRČMÉRY, Štefan, 1957. *Zimná legenda*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- KRČMÉRY, Štefan, 1982. *Výber I*. Zostavil, edične pripravil a úvodnú esej napísal Vladimír Petrik. Bratislava: Tatran.

Literatúra

- BRTÁŇ, Rudo, 1964. Storočná Matica slovenská (1863 – 1963). In *Vlastivedný zborník Považia VI*. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, s. 107–125.
- ČAVOJSKÝ, Ladislav, 1980. Borodáčove tri listy. *Slovenské divadlo*, roč. 28, č. 4, s. 564–567.
- HABAJ, Michal, 2018. Ľavá vpred. Prvý ročník revue DAV (1924 – 1925). *Slovenská literatúra*, roč. 64, č. 4, s. 269–283. ISSN 0037-6973.
- HRUŠOVSKÝ, Ján, 2010. *Obrázky starého Martina*. Martin: Vydavateľstvo Matica slovenskej. ISBN 978-80-8115-029-6.
- HUČKOVÁ, Dana, 2020. Modernizmus a avantgarda v reflexii Štefana Krčméryho v dvadsiatych rokoch 20. storočia. *Slovenská literatúra*, roč. 67, č. 2, s. 115–138. ISSN 0037-6973.
- HUČKOVÁ, Dana, 2023. Janko Kráľ v komemoratívnej praxi 20. storočia. *Slovenská literatúra*, roč. 70, č. 5, s. 536–553. ISSN 0037-6973. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.5.6>
- JAKSICSOVÁ, Vlasta, 2012. *Kultúra v dejinách. Dejiny v kultúre. Moderna a slovenský intelektuál v siločiarach prvej polovice 20. storočia*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1-1238-4.
- JAKSICSOVÁ, Vlasta, 2022. Konzervatívny tradicionalista či antitradicionalistický pokrokár? Miesto a úloha slovenskej inteligencie v hľadaní modelu modernej slovenskej kultúry. In KOVÁČ, Dušan – HANULA, Matej a kolektív. *Z monarchie do republiky a z demokracie do totality. Spoločnosť na Slovensku od konca 19. storočia do roku 1945*. Bratislava: Veda – Historický ústav SAV, s. 327–354. ISBN 978-80-224-2001-3.
- LASLAVÍKOVÁ, Jana, 2024. Z monarchie do republiky. Pôsobenie Bruna Waltera v Prešporku na sklonku 19. storočia a jeho kontakty s Ivanom Balloom v medzivojnovom období. *Hudební věda*, roč. 61, č. 2, s. 231–251. ISSN 0018-7003. DOI: <https://doi.org/10.54759/MUSICOLOGY-2024-0203>
- KOVÁČ, Dušan, 1998. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-268-5.
- KUSÝ, Ivan, 1973. Literárny historik Štefan Krčméry. *Slovenská literatúra*, roč. 20, č. 3, s. 563–577.

- MAŤOVČÍK, Augustín, 2002. Krčméryovská korešpondencia ako literárno-biografický prameň. In *Biografické štúdie* 29. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 158-164. ISSN 0067-8724.
- NECKÁR, I., 1931. Z udalostí prevratu v H. Liptove. In MEDVECKÝ, Karol Anton. *Slovenský prevrat. Sväzok IV.* Bratislava: Komenský, vydavateľská a literárna spoločnosť, s. 248-250.
- ŠKVARNA, Dušan, 2008. Od hľadania mestského centra k hlavnému mestu Slovenska. *Acta Historica Neosoliensia. Odborný časopis Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*, tomus 11, s. 301-310. ISSN 1336-9148.
- THURZO, Igor, 2000. Fedor Ruppeldt a jeho koncepcia hlavného mesta (Príspevok k dejinám slovenského regionálneho myslenia). In *Vlastivedný zborník Považia XX*. Žilina: Považské múzeum, s. 39-56. ISBN 80-88877-20-2.
- TOMČÍK, Miloš, 1961. Rozpory medzi symbolizmom a realizmom v poézii Štefana Krčméryho. In TOMČÍK, Miloš. *Na prelome epoch*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, s. 13-56.
- WINKLER, Tomáš – ELIÁŠ, Michal, 2003. *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Bratislava: Matica slovenská. ISBN 80-7090-694-4.
- ZELENKOVÁ, Anna – HIMIČ, Peter, 2023. K počiatkom slovenského divadelníctva v dvadsiatych rokoch 20. storočia. Ján Borodáč a Štefan Krčméry. *Slovenské divadlo*, roč. 71, č. 2, s. 117-133. ISSN 0037-699X. DOI: <https://doi.org/10.31577/sd-2023-0010>

Elektronické zdroje

- KRAJČÍR, Lukáš, 2019. *Štátoprávne postavenie Slovenska očami Štefana Krčméryho*. Dostupné online: https://matica.sk/slovensko_ocami_stefana_krcmeryho

PhDr. Daniela Kodajová, PhD.
Historický ústav SAV, v. v. i.
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: Daniela.Kodajova@savba.sk